

„Wij gaan niet naar Canossa.”
 't Is een woord van Bismarck, den Ijzeren Kanselier, die door de macht van zijn geest Duitschland heeft gebracht, waar het wilde zijn, en waar het niet kon komen: tot eenheid en grootheid. Sinds de dagen van Napoleon bestond het Duitsche Rijk niet meer; 't waren staten geworden naast elkaar, Oldenburg en Mecklenburg en Pruisen en Saksen en zoovele andere, zonder verband of met een zeer los verband. En ieder afzonderlijk kon niet tot grootheid komen; daarvoor waren ze te klein en daarvoor misten ze ook te veel de grondstoffen, die in onze dagen van industrie een land noodig heeft, om tot rijkdom en bloei te geraken: steenkolen en ijzer in de eerste plaats.

Maar samen zouden ze die schatten in rijke mate bezitten; samen zouden ze sterk zijn. En ze behoorden immers bijeen. Ze spraken immers dezelfde taal. Ze hadden dezelfde geschiedenis. Hun vereeniging zou enkel hereeniging zijn. Dat voelde elke Duitscher.

En toen heeft Bismarck, de Pruisische staatsman, aangegrepen en Duitschland gemaakt tot een eenheid, uitwendig en inwendig. Uitwendig door drie oorlogen van Pruisen tegen Denemarken, tegen Oostenrijk, en ten slotte tegen Frankrijk; en bij dien laatsten oorlog voegden Saksen, Beieren en de andere Zuid-Duitsche staten zich bij Pruisen, omdat het ging tegen den erfvijand. Toen werd Duitschland uitwendig één. En inwendig kwam het tot eenheid, tot samenwerking althans, na den heftigen strijd, dien Bismarck te voeren had in den Rijksdag tegen de oude macht van Rome en de jonge van het Socialisme. De laatste was in Bismarcks dagen nog pas in zijn opkomst, maar Rome was sterk, vooral in Zuid-Duitschland, en het leek wel, dat het van Bismarck een knieval eischte, een erkentenis van Romes macht, ook in den staat. Maar Bismarck sprak het woord: „Wij gaan niet naar Canossa.”

Dat was een woord van wereld-historische beteekenis. Het duidde aan, dat er een einde was gekomen aan de duizendjarige periode, waarin de kerk, in welken vorm dan ook, leiding gaf aan den staat. Begonnen was dat, toen op den Kerstdag van het jaar 800 de paus den Frankischen koning Karel den Grooten kroonde tot keizer van het „Heilige Roomsche Rijk,” daarmee uitsprekend, dat de paus als stedsheer van Christus alle macht had op aarde en koningen en keizers aanstelde naar zijn welgevallen.

Protest was daartegen gekomen. De Duitsche keizer Hendrik IV had zich niet willen onderwerpen aan de macht van den paus. Maar Gregorius had hem in den ban gedaan en de Duitsche vorsten ontslagen van hun gehoorzaamheid. En zij hadden den paus geloofd; zij hadden den keizer gezegd, dat ze hem alleen zouden erkennen, indien de paus den banvloek ophief. Zoo was Hendrik naar Canossa gegaan.

Een pijnlijke gang. Als Duitsch keizer daar te moeten staan, blootshoofds en barrevoets in de sneeuw, alleen omdat de paus nu eens er vermaak in schiep, hem te vernederen. Daar te staan in het kleed van den ootmoed, terwijl het van binnen kookte van trots en woede en wraak. Inderdaad, een gang naar Canossa is wel het zwaarste, dat een trotsch gemoed kan worden opgelegd!

Bismarck ging niet naar Canossa. Hij had begrepen, dat de macht van de kerk over den staat verbroken was; de staat had zich vrij gemaakt en regeerde zich zelf, naast de kerk, desnoods er boven of er tegenover.

En Bismarcks schepping, het nieuwe Duitsche rijk, kwam in korten tijd tot grooten bloei. Nu het één was, kon het een machtige nijverheid scheppen, die weldra de nijverheid der oude industrielanden overvleugelde. Nu kon het een handelsvloot bouwen voor den afvoer van zijn producten en den aanvoer van zijn grondstoffen. Nu kon het koloniën oepschen, al moest het tevreden zijn met wat de anderen hadden laten liggen als van mindere waarde. Nu kon het

een oorlogsvloot vormen ter bescherming van zijn handelslijnen. Nu kon het een machtig leger op de been brengen en het voorzien van al wat de moderne industrie aan een leger tot wapen kan geven.

Nu werd Duitschland een bedreiging.

Zoo althans voelden het de anderen. Was niet altijd, de heele wereldhistorie door, de macht beschouwd als het middel om te komen tot heerschappij over de minder machtigen? Bestond daar niet sinds de oudste tijden de drang naar het stichten van de eene wereldmonarchie? Zou Duitschland niet dien drang voelen in zijn aderen? Moesten de anderen niet vreezen voor zijn steeds toenemende macht?

Toen heeft men gegrepen naar het oude Heidensche middel van het „Godsgericht.” Wanneer in Heidensche tijden een rechtszaak niet uit te maken was, dan liet men ze beslissen door de goden. Door het lot, door de vuurproef, door vergif. Of ook door den tweekamp.

Waar twee mannen duelleeren, daar is het niet te doen, om uit te maken, wie den sterksten arm heeft of het vlugste oog, maar om te laten beslissen, wie gelijk heeft; de goden zullen de overwinning geven aan hem, wiens zaak rechtvaardig is! Dat is de beteekenis van het duel in zijn oorsprong.

En dat is in de ziel der volken ook de beteekenis van den oorlog. Van de dagen van Homerus af hebben altijd de menschen zich voorgesteld, dat de goden den oorlog leidden en bestuurden, zoodat de overwinning uitmaakte, wie de schuldige en wie de onschuldige was. Daarom hebben ook, tot onze dagen toe, alle volken steeds gebeden om de overwinning en gepleit voor hun rechtvaardige zaak. Zoo is het te verklaren, hoe thans meer dan ooit de Entente roemt, dat haar zaak goed was, dat zij opkwam voor het heil van de volken, dat, kort gezegd, Duitschland de schuldige was in het pleit. Duitschland heeft verloren; Duitschland was schuldig.

Niet als een concurrent, die machteloos wordt gemaakt, maar als een schuldige wordt Duitschland behandeld. Eerst heette het, dat de Duitsche regeering schuld had, en niet het volk. Maar nu de toenmalige regeering weggezonden is, treft het vonnis van schuld geheel het volk. Niet alleen de straf, maar ook de schuld. En niet gerust heeft de Raad van Vier, die reeds tot een Raad van Drie is geworden, eer Duitschland door zijn regeering erkend heeft, alleen schuld te hebben aan den oorlog.

Duitschland heeft wél naar Canossa moeten gaan. Niet naar het Canossa van den paus; het is in dezen oorlog wel gebleken, dat met de macht van den paus geen rekening meer wordt gehouden. Maar wel naar het Canossa van de diepste vernedering. Tot het Canossa, waar het een schuld moet belijden, die het niet gevoelt, waar het zijn vijanden als rechters moet erkennen. Naar het Canossa, waar de overwinnaar geniet van de vernedering, die het zijn overwonnenen aandoet!

Voorwaar, een droevig Canossa, droevig voor den vernederde; maar, al voelt hij het niet, even droevig voor wie hem vernedert. Daar is geen zweem van de barmhartigheid, die roemt tegen het oordeel; daar is geen gedachte aan verzoening na den strijd; daar is enkel de wraak, die den vorm tracht aan te nemen van het recht.

Doch laten we ons wachten, den steen te werpen op den een zoowel als op den ander. De geschiedenis is niet het wereldgericht. Dat schijnt slechts zoo. Als wij de hand in eigen boezem steken, dan zullen we niet zeggen, dat Duitschland de vernedering heeft verdiend, evenmin als we zullen zeggen, dat België en Noord-Frankrijk de verwoesting hadden verdiend, die ze hebben geleden. Niet de uitslag van den oorlog is de uitspraak van Gods oordeel; Hij zal te Zijner tijd oordeelen, wie schuld hebben aan al het vergoten onschuldige bloed. Ons past medelijden, met den zoo diep vernederde, maar evenzeer met hen, die juichen om zijn val. En een bede past ons, dat God de harten van allen, ook van ons eigen volk, leide tot het erkennen van eigen schuld; dan zullen we van elkander geen gang naar Canossa eischen.

A. L.

1922

